

A FEJEK FELETT, AZ OSZLOPOK KÖZÖTT

H O L T I M Á R I A

Talán sikerül megvilágítanom szerény eszközeimmel a képtárat, ahol dolgozom. Szerény eszközökkel, lévén, hogy csak egy útszéli, egyszerű teremőr vagyok. Amilyen szerencsés vagyok, az is előfordulhat, hogy semmit sem világítok meg. Már ezek a bevezető mondatok is nagyképűen hangozhatnak, mintha a nagyképűség álarca alatt rejtegetnék valamit. Pedig a dolgok valóban így állnak. Mondom, szeretném a dolgom megvilágítani anélkül, hogy barokkosan modoros magyarázgatásokba kezdenék vagy beállnék egy ilyen vagy olyan stílus sodrásába, hogy az vigyen, jobban mondván: vigye a szöveget magával, buckáztassa ész nélkül, mint egy oktalan lavinát. Természetesen a konzervszöveg jegyezne saját magát: én csak tengnék-lengnék a sorok mellett, és horgolnám a csillagaim egész az agycementeződésig. Ha valaki idevetődne, az én középkorrészlegembe, illetve annak egy cikkelyébe, ki-kisandítanék, de a fő figyelmem azért az a golyóstoll kötné le: álmélnéknék, ahogy szalad a papíron, és telnének ezek a szerencsétlen papírlapok, melyeknek mindig szűkében vagyok. Tudom, minél apróbb betűkkel írok – már megint ki kell járni egy plusz dioptriát –, és minél leleményesebben vadászom a papírt, valahogy annál kevesebb akad belőle. Újságszélek, csillagos bekezdésközelek, bolti stanicli, telefonszámla háta, az írásos felszólítások körlete, füzettáblák kívül és belül, kidobott könyveknel a kötés alatti papírtöltelék, hogy mást ne mondjak a nyersanyagról. De ez még nem minden. Miután hozzájutottam a kérdéses papírhoz, igyekszem elképzelni a bennük levő növényi eredetű részeket a csomókkal, ozmózisjáratokkal, égyűrűkkel együtt, ideértve természetesen az illető fába faragott kérdő és felkiáltójelekkel ellátott egykori monogramokat, képes jeleneteket, hogy az erdőirtás folytán az ágakról lerepült madárfészkekről ne is szóljak. Egy-egy ilyen elképzelt madárfészkes rémdrámánál csak abban reménykedem, hogy az irtás még az új tojáshozam előtt, de a már meglévő fiókok kirajzása után történt. Előfordul az is, hogy a papíron néha az elsár-

gulás halvány jelei mutatkoznak. Egy-egy ilyen véletlen sárgulási esetről holtbiztos vagyok, hogy a savas eső keze volt a dologban, de hát ehhez komoly bizonyítékok kellenének.

De rövid leszek, és igyekszem óvatosan elkerülni a szövetszaporító elmékedések csapdáit, a textus tupírozását és lombozását. Mert ez bizony – mármint a dagasztás – gyakran megkísért, hiszen a kellékek óriási mennyiségben állnak a rakterületen. Nagyon érdekelne, hogyan állnak ezzel a témával a többiek.

Gondolom, kevesen akadnak – és most rátérek egy szélesebb újságszélre –, akik majd fél életüket ugyanazon a munkahelyen töltik, mint én is. Itt, a képek közt, holott be kell vallanom, hogy soha nem érdekeltek különösebben. Nem mondom, egy szép, ebédlőbe is illő csendélet almával; mellette, mondjuk, egy befőttesüveg, félig vízzel, bár a vizet nagyon nehéz lehet festeni, már a fények és árnyékok miatt is. Például fogalmam sincs, hogy festeném meg én a víz árnyékát. Jöhetne esetleg még egy kies tengerpart amolyan szélmalommal, mint energiahordozó, amit ha jobban megnéz az ember, már-már forog az olajfestékben, és ha az ember megérinti a vásznat, az egyszerűen bele akad a lapátokba. Vagy vegyünk például egy Utolsó vacsorát, amelyiken mindenki az asztal túloldalán szorong, mint a festőmodellek általában, vagy ahogy éppen beállítják őket. A Vacsora abrosza alól kilátszik a tizenháromszor tíz lábujj (Tamás után már egy párral kevesebb) a Golan-fennsíkon a téli éjszakákon elfagyott ízületekkel, és a fejek felett, az oszlopok között besüt a gyönyörű, kissé túlazúrozott, szubtrópusi ég. Már amilyen kék csak a Földközi-tengertől délre lehet az ég. És akkor venném észre, gondolom, hogy azok ott milyen korán ültek vacsorához. Jól megjegyezném magamnak a dolgot.

Most térek át egy buszjegy szélére. Húszéves sem voltam, amikor Zsiga bátyám megkérdezett: na, édes lányom, nem szeretnél egy jó kis csendes állást? Mondtam, hogy pont valami olyasmit szerettem volna mindig. És akkor én felléptem itt, a képtárban. Mit is mondjak? Ha most erre a két, véletlenül nálam levő, belével kifordított és szétterített villanykörtésdobozra ráfér, meg is írom a dolgokat. A képtárat, melyet folyton átrendeztek és szerveztek. Hogy ne mondjam, többször is. Kérem, hol végleg elvittek innen néhány képet, hol meg végleg visszahozták ugyanazokat. Főként a zsánerképek utazgattak sokat a harmadikról és a negyedikről. Nálam egy *pietà* járta így meg az avignoni iskolából, tizenötödik század. Pedig ki se kölcsönözték. Csak hol elvitték, hol visszahozták. Emlékszem például, hogy a negyedikről a *Kocsis elvtárs* folyton úton volt, az ötvenes évek végén. Szintén nem kikölcsönzés! A dolgok lelegejéről arra emlékszem, hogy nálam a mozaikok mellett volt egy Rubljov-kép. Tudom, hogy nem ezzel kellene kezdenem, de már mindegy: Andrej Rubljov készítette a képet a tizen-

egyedik században. Három alak ült egy asztal mellett. Azokból az időkből, sajnos, csak erre a Rubljovra emlékszem. Nem, nem Rubasev, Rubljov, erre mérget vennék. Nem is csoda, hogy itt majdnem cserben hagy az emlékezőtehetségem, hiszen itt majdnem minden kép egyforma volt. Ebből az egyformaságból én akkor arra következtettem, hogy a tizenegyedik században majdnem mindenki ugyanazt a vasat verte. Bár az is igaz, hogy a jóval későbbi zsánerképek is mind hasonlítottak egymásra, mint megannyi tyúktojás. A nagy azonosság kérdését én csak magamban feszegettem, eszembe se jutott a dolgot szóvá tenni az osztályon. Aztán mégsem tartottam olyan fontosnak, hogy felhívjam erre a jelenségre a figyelmet; elvégre azokat a képeket rajtam kívül látták mások is, és miért ne lehetne meg mindenkinek a maga véleménye róluk. Lehet, hogy helytelenül gondoltam, amit gondoltam.

Mint mondtam – itt kénytelen leszek egy bizományba átvett katalógusból kiemelni az üres hátú reprodukciómellékleteket papír végett –, az enyém itt a földszint egy szelete. Általában nálam vannak az egykori írástudatlanok számára készített bibliamagyarázó képek. Itt szokták a tárlatvezetők – főként Kintiné – megmagyarázni a hagiográfiát. Itt, a velem szemédes teremben virágdíszes madonnák lógnak, drapériás és belladonnás szemű hölgyek úgy, hogy a környező, dinamikus levegős falrendszer is kidomboruljon a képen. De hát a reneszánsz teljes egészében Jolláné alá tartozik. Egy darabig bántott a dolog, és szívesen elcseréltem volna az én középkorommal, de idővel rájöttem, hogy az én cikkelyem sokkal fontosabb amannál. Mire az én táblaképeim valamikor kimentek a divatból, gondolom, már mindenki tisztában volt az Írás textusaival.

Nem is hittem volna, hogy ilyen sok fér egy-egy repró hátára. Utólag majd ki kell fizetnem, elszámoláskor az egész katalógust, de már mindegy.

Most azt szeretném megvilágítani, hogy az utcai front felét betöltő hatalmas – és szerintem: golyóálló – ablak elé minden nyitvatartási napon ideparkol a szomszédos bútoráruház furgonja, és még záráskor is itt áll. Megértem én, hogy az olyan nagybani szállítások éjszaka zajlanak, de azért mégis felháborító ez a furgonfüggöny. Kérem, ez a furgon annyira elsötétíti a középkorom, hogy a képek szinte átfestődnek. Ami a képeken a valóságban kék, az a furgonból kifolyólag zöld; ami fehér volt, sötétkék lett, és így tovább. Nem segít a neonyújtogatás, ellenkezőleg, a helyzet csak romlik a neonfényben, mert akkor itt minden neonszínűre válik. Eleinte bántott a dolog, és már-már ott tartottam, hogy kérvényezni fogom magamnak a pincei lapidáriumot, kontra Kis-Kovácsné, Zsiga bátyám külső segítségével, de aztán elpárolgott attól is kedvem. Elvégre a lapidáriumban is ég mindig a villany, lévén, hogy pince.

Őszintén szólva nagyon szeretek itt lenni. Már maga a készülődés is a maga sejtelmességével, az otthoni termoszolás-szalvétázás, a horgolótűk bekészítése. Nem volt itt ugyan kötelező, de mégis járványszerű: a mintegy összesen negyven teremben körülbelül negyvenen horgolunk támlás székünkön. Ha jól meggondolom, fellépésemtől számítva vagy tíz évig a csillogminták voltak divatban. Készítettük őket irdatlan mennyiségben, kivéve Kis-Kovácsnét a lapidáriumban, de Kis-Kovácsné egyébként is mindig kilógott. Legutóbb egyenesen egy szövőszéket hozott magával. A szövőszéknek akkor fellegzett be, amikor egy nekiveszekedett gyűjtő hangfogós gumikalapáccsal lekoppintotta az egyik Keresztelő Szent János orrát. Attól kezdve és a megrovás után Kis-Kovácsné csak ül meredten a székén, és hol ezt, hol azt a kószentet nézi, különösen Nepomuki Szent Jánost, tőle mindjárt balra. Amikor néha a folyosón összeszaladtunk ezzel az asszonnyal, nekem is kezdett gyanússá válni a passzivitásával együtt, és mérget vennék rá, hogy nem lesz jó vége.

Még mindig van kettő ezekből a jó kis repróhátakból. És most rátérnék egy jelenségre. Ugyanis még a legelején, az első nagy fellángolások idején igyekeztem mindent szó szerint venni. Mindentől félttem. Félttem például attól, hogy elidegenedés gyanújába keveredek, ezért már az itteni fellépésem hajnalán, de még a belépés előtt, mert erre később aligha kerülhetett volna sor, összeszalagáltam az egész épületet, átnéztem az irodákat, beléreztem a lyukas hátú iratrendezőbe, és belekukkantottam a könyvelésbe is. Látni szerettem volna, érteni saját helyem-helyzetem a gépezetben, értékelni saját funkciómat ebben a nagy egészben. Így derítettem ki például, hogy a pincének nevezett alagsor tulajdonképpen a Kis-Kovácsné lapidáriuma; az alám tartozó földszintikkely a középkor, amely a kurzus szerint semmi más, mint a parasztok és városi polgárok küzdelme a kizsákmányoló feudális rend ellen, és mellettem volt a reneszánsz világa, amely Jolláné alá tartozott. Erre jött az első emelet a barokkal, amely mint közismert, teljes egészében tagadja, hogy az anyag a tudat terméke. A túlduzzasztott második emeleten a romantikában Bokándiék uralkodtak, míg a századvéget az avantgárdal és az izmusokkal a harmadikra csapták, mint a legproblematikusabb részt. A negyediken, már-már a felhőkben, álmaim álma, a mai képtár húzódik. Ott, a csodálatos negyedik végében – egy átjáróval és elszigetelt teremben –, amolyan fölös maradék-helyen, mint lakásokon belül a sufnik, helyezték el azt a pár cserebogárszínű múmiát, papiruszt, delfti üveget és hasonlókat, ami itt, kérem, az ókort jelenti, a felügyeletére bízott Románci szerint: egyáltalán nem törekedve a teljességre. Rögtön megértettem, hogy ezeknek az ókori holmiknak tulajdonképpen az alagsor közelében lett volna a helyük, de rájöttem, hogy ez az anyag oda nyilván már nem fért be, a lapidáriumot pedig súlyánál és az épület statikájánál fogva sem

szállíthatták volna fel a negyedikre, hogy összehozzák az ókorral. Amikor mindezt jól áttanulmányoztam, mondom, még a fellépésem előtt, de már eleve járva arra a jó kis rövidített tanfolyamra, kimentem, de ezt már említettem, ez elé a neoklasszicista stílusban épült képtár elé, és megpróbáltam magam benne elképzelni termosztótól, horgolótústól, benn a majd álám tartozó középkorcikkelyemben mint termelőerőt a termelési eszközök és viszonyok dzsungelében. El is képzeltem, természetesen mint a felépítmény részét.

Még van két repróbátam.

Hát kérem, az első évek a látogatók megfigyelésével teltek. Alapos figyelemmel. Cérnacsillagaimra hajolva rögtön megértettem, hogy éles különbséget kell tenni az egyéni és a csoportos látogatók közt. Bevallom, engem eleinte azok a látogatók érdekeltek, az olyan csoportosak, akik ugyan rendezett sorokban vonultak be, de a termen belül mégis egyénileg nézegettek-tekeregtek anélkül, hogy vagy harmincadmagukkal egyszerre taposták volna egymás lábát mondjuk a *Szent Erzsébet látogatása Máriánál* című kép előtt. Számomra, bevallom, az ilyen látogatók voltak a legérdekesebbek és a legveszélyesebbek is egyben. A legveszélyesebbek, mert a homlokukra volt írva a meggyőződés, hogy a tömeg árnyékában nem tűnhetnek fel, kényükre-kedvükre bámészkodhatnak, fantáziálhatnak a tárlatvezetőtől függetlenül, tekergethetik szabadon a nyakukat. Hogy saját egyéni és primitív elképzeléseik szerint mélyedhetnek el a rám bízott teremben kiállított képek és tárgyak cseppet sem titkolt agnoszticizmusában. Látszott az arcukon, hogy végre elemükben érzik magukat. Mért mik ezek a képek és tárgyak itt az én felügyeletem alatt és kezelésemben, ha nem az agnoszticizmus esszenciája, ahogy azt a rövidített kurzuson is tanultam? A világ megismerhetetlen, mondta a szöveg, és az emberi értelemnek korlátai vannak. Hogy halvány gőzünk sincs arról, hogy mi rejtezik az érzetek határain túl, és ezért eleve kerüljük a hitelérdemlő tudást. Sőt, amikor az ilyen csoportos egyéni vizsgálatuk tárgyává kezdték tenni a *Szent Jeromos látomása a szarvassal* című triptichont, minden egyszerre feltolult bennem, az, hogy az agnoszticizmus társadalmi gyökere az a törekvés, hogy elterelje a dolgozók figyelmét a társadalom objektív törekvéseinek a megismeréséről, mivel ezek a törvények elkerülhetetlen – és itt mindig elakadtam. Egy ilyen, aki ennek a leírásnak körülbelül megfelel, éppen ott cövekeli le magát, ahol a skolasztikus beállítottságú és a titokban már reneszánsz beütésű festők érintkeznek itt a földszinten időben, de térben persze egy kis falkiugróval jelölve, illetve azzal elválasztva. A férfi karján a legócskább áruházi esőkabát lógott, késő harmincasnak látszott, jellegtelen szürke öltönyben, mely egyaránt kophatott munkapad vagy íróasztal mellett. Mérget vettem volna rá, hogy egy igazi posztagnosztikussal állok szemben, illetve ülök a jobbra

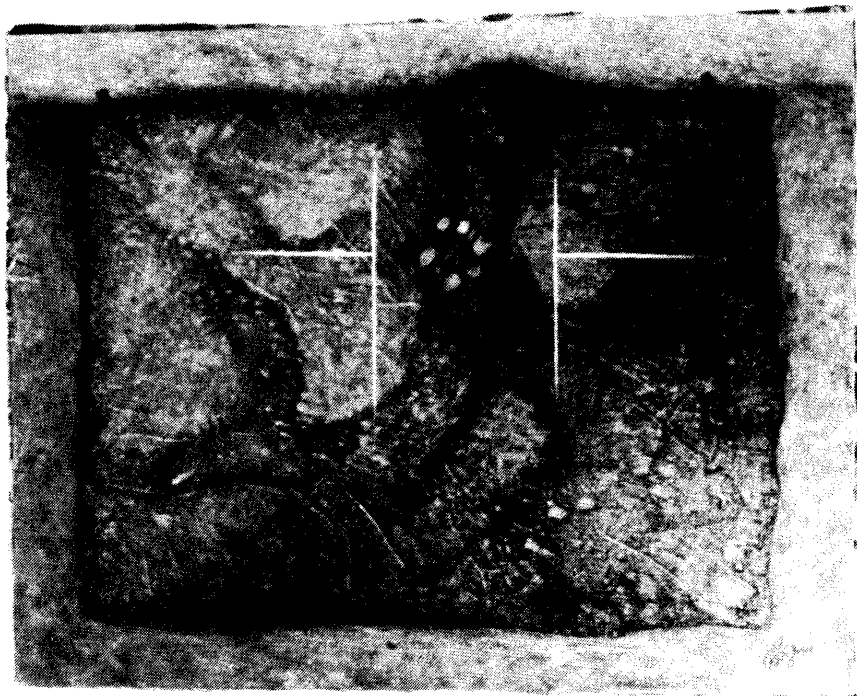
kissé lejtő támlásszékemen, egy olyan felelőtlen alakkal, aki ellen tüzzel-vassal küzdenünk kell. A tekintete? Vizenyős és semmitmondó, mint ennek a furgonnak itt a rám fordított oldala. Mármint a reggeli órákban, amikor rásüt egy kicsit a nap. Volt ebben a tekintetben valami megátalkodottság, bár igaz, nem sikerült kiolvasnom belőle a posztagnosztikusságon kívül, hogy milyen irányú ez a megátalkodottság. Legszívesebben átugrottam volna a szomszédos reneszánszba Jollánéhoz, aki a rövidített kurzus legjelesebb hallgatója volt. Szakszerű hozzászólásai folytán. De hát semmiféle átugrásról sem lehetett szó a csoportinvázió miatt. És így csak ültem ott tehetetlenül és egyedül, szemtől szemben egy megrögzött agnosztikus-sal és tomistával, közben megállíthatatlanul bugyborékolat bennem a kurzusszöveg: csak olyan dolgok vannak, melyeket még nem ismerünk, de a tudomány és a gyakorlat segítségével ezeket is ki fogjuk kutatni és meg fogjuk ismerni. Kicsit nyögvenyelős volt, nem mondom, az igeekötők és az igeik ilyen valójában elválasztása, de mit csináljak, így állt a szövegben, a fordító pedig szerintem rettegthetett még a vesszők áthelyezésétől is. Szóval ez az alak azt hitte magáról, hogy ha átvitt értelemben is, de büntetlenül átnyúlhat a századok felett, természetesen visszafelé, és csak ilyen esőkabát-kötetlenül társaloghat vizenyős szemekkel mindenféle neoplatonista festőkkel, akár egy vérbeli és korabeli agnosztikus, egy... egy megrögzött tomista! Nem, nem ugrottam át a reneszánszba Jollánéhoz, mert nem bírtam. Nemcsak a hirtelen invázió miatt, sokkal inkább azért, mert tudtam, elég baja van neki magának is. Nála lógott, kérem, egy, az újkeresztény időkben vett téma: *Erősz és Pszükhé virágot szed a réten*. Jól emlékszem, amikor még a tanfolyam legelején szóvá is tette: mennyire meglepi, hogy az olyan minősíthetetlen jeleneteknek, mint ez is, akadhat közönségük, hogy egyesek nem átallnak negyed-, sőt félórát ácsorogni a *Virágszedés* előtt, ma, amikor az emberiségre annyi, de annyi megoldatlan probléma vár. Mondhatom, vastapsot kapott, de ennek ellenére az Erősz és Pszükhé továbbra is ott lógott nála, mint az éberség hiányának a himnusza. És most még én is őt terheltem volna, mindenféle agnosztikusokból kifolyólag?

Persze azért sajnáltam is azt a férfit. A tárlatvezető már rég az európai rabszolgaság tünedezéséről beszélt, a vazallusrendszer példátlan korrupságáról, amely mint olyan, elkerülhetetlenül felfalta saját kölykeit, és amely – van isten! – éppen ezért eleve pusztulásra volt ítélve. Láttam, hogy az esőkabátos mindebből nem hall semmit, alig érdekelt valami a limoges-i zománcokon, *Keresztelő Szent János megkeresztelésén* kívül. Rá volt írva, hogy az esze már a szíriai miniatűriskola késztermékein járt. Mondhatom, felindultságomban aznap a továbbiakban már nem horgoltam egyetlen csillagot sem, ellenben elhatároztam, hogy amint kitisztul a levegő, feltétlenül felugrok a barokkba Peresztegiékhez, és eleve figyelmeztetem őket erre az

alakra. Egyben megtudakolom azt is, hogy náluk mi a helyzet. Fel is ugrottam, ahogy kiürült a terem, persze, előbb alaposan meggyőződtem, hogy nem fenyegetnek-e újabb látogatók. Még a járdára is kinéztem, de néptelen volt. Azon a mellékes kis túzlépcsőn ugrottam fel, melynek létezéséről eleinte nem tudtam, csak jóval azután szereztem hírt, miután magam olyan képletesen, de azért szó szerint bemértem az én Képtáramba. Sokat nem tudtam meg, Peresztegi nem is lett volna hajlandó nyilatkozni, mivel éppen érkezőben volt a tárlatvezető a ballonkabátoshoz tartozó csoporttal. Gyorsan visszaereszkedtem ugyanazon a lépcsőn a középkoromba, amikor elképedve vettem észre, hogy az agnosztikus-tomista már megelőzött a főlépcsőn, és nagyban jegyzetelte az *Erősz és Pszükhét*. Ugyanakkor történt, amikor a ballonkabátost megpillantottam, hogy a keresztelőjelenetet övező rétség sötétkékje mintha visszaváltozott volna fűzöldre. Ugyanis egy iszonyú berregés rázta meg a golyóálló ablak üvegtábláját. Már-már azt hittem, hogy elkezdődött, khm, de aztán megnyugodva tapasztaltam, hogy csak a szomszédos bútoráruház furgonja mozdult meg. Valaki begyújtotta a motort. Az esőkabátos is az ablak felé fordult, mintha csodálkozás suhant volna át az arcán egy pillanatra, majd visszafordította a tekintetét a *Virágszedésre*. És anélkül, hogy a szemét a zöld mezőről ismét levette volna, váratlanul fahangon megszólalt: Csak túrátatják, nehogy túlszívódjon az olaj. Nyilván igaza lehetett, mert nemsokára beállt a csend, de mégis felháborított a mindentudásnak ez a biztonsága. Ordított az egész jelenségből a transzcendentális, ami már Kantot is olyan jól lejáratta a kurzus szerint, amikor azt mondta a fogalomról, hogy az a megismerés a priori, vagyis a tapasztalatot megelőző formákra, nem pedig a megismerés tárgyára, tartalmára, anyagára vonatkozik. Önkéntelenül nyúltam a székem alatt elhelyezett termoszmért, de még sokáig nem bírtam tölteni a plantámból a felháborodás miatt. Most bevallom, hogy nem is tudom, mi történt velem hamarjában, mert amilyen hévvel az a felháborodás jött, ugyanúgy el is párologott: csak néztem a furgont, mint aki átlát rajta, sőt, beelát, látja azokat a parányi alkotórészekkéket, amelyek ezt a szörnyűséget itt összességükben kiteszik, ezeknek az agnosztikus képeknek az elszíneződését okozzák; a fehéret sötétkékké, a sárgát zölddé teszik. Amelyeknek csak a szerkezetéről tudunk, de valójában annyira sem ismerjük valamennyi tulajdonságukat, mint ezt a fontoskodó Keresztelő Jánost itt, ezerkilencszáz-valahány évvel ezelőttről, amikor mindenki halaszthatatlan dolgokban utazott, mert megsejtette valaminek a kezdetét, a súlytalan és felfoghatatlan kezdetet, amit az első napokban talán sehogy sem neveztek még, de még az első századokban sem. Átláttam ezen a sötétre mázolt alumíniumszörnyetegen, láttam mögötte a park fáit, a játszóteret, a középületek magabiztos sorát, az otthonomat a mindig csöpögő csappal és a nem működő vécével, ahová már húsz éve kannából öntjük a vizet.

Most, hogy ezeket a sorokat írom, egy népes kis csoport tűnik fel a főlépcső irányából. Tudom, ezek a szállítók lehetnek, csak azt nem, hogy ki ad nekik borraivalót. Mert én nem, Kovácsolics elvtársnő a számlázóból pedig pláne nem. Itt sajnos abba kell hagynom, papír nincs, nem is lesz. Olvastam az újságban, hogy spórolni kell a papírral. De az biztos, hogy amint a szállítók elvonulnak, még egyszer megtekintem kintről ezt az épületet, hogy jobban megértsem, mi zajlik itt. Hogy hogyan is állunk tulajdonképpen *(itt a szöveg megszakad)*

(Rövid, régebbi dátumú újsághír: A délelőtti órákban gázolás történt a Szépművészeti Múzeum előtt. R. G. (58) helybéli lakost vigyázatlanságból kifolyólag elütötte a 493-620 rendszámú, idevaló illetőségű furgon. A szemtanúk első szóbeli vallomása szerint az illető hölgy az említett intézmény teremőre, aki eddig már több alkalommal is megszemlélte kívülről az intézményt, saját helyének jobb megértése végett, S. K. szerint az elidegenedés gyanújától való páni félelmében. Állapota válságos.)

Intervenció a tájban, olaj, 1988